

Buğday İhracatında Kazakistan'ın Rekabet Gücü

Güçgeldi BASHIMOV^{1*}

¹Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, Türkiye
*e-posta: guyc55@gmail.com

Geliş Tarihi: 25.02.2017; Kabul Tarihi: 29.04.2017

Öz: Kazakistan dünyanın en önemli buğday üreticisi ve aynı zamanda ihracatçısıdır. 2016 yılında Kazakistan 685 milyon dolar değerinde buğday ihracatı gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada, Kazakistan'ın buğday piyasasındaki rekabet gücü belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada İhracat Piyasa Payı indeksi ile Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi kullanılmıştır. Araştırma 2001-2016 dönemini kapsamaktadır. Araştırmada kullanılan veriler Uluslararası Ticaret Merkezi'nin veri tabanından elde edilmiştir. Araştırma bulgularına göre Kazakistan küresel buğday piyasasında rekabet gücüne sahiptir. Analiz sonucuna göre son on yıllık dönemde hem İhracat Piyasa Payı indeksi değeri hem de Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi değeri sürekli gerilemektedir. 2001-2016 yılları arasında İhracat Piyasa Payı indeksi 2,20'den 1,89'a gerilemiştir. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi ise 15,89'dan 8,14'e gerilemiştir.

Anahtar Kelimeler: Buğday İhracatı, Kazakistan, Rekabet Gücü.

The Competitiveness of Kazakhstan in the Wheat Exports

Abstract: Kazakhstan is an important wheat producer and also exporter. In 2016, Kazakhstan exported about \$685 million of wheat. In this study examines the international competitiveness of the Kazakhstan's wheat sector, using Export Market Share and Revealed Comparative Advantage indexes. In this study export data for the period 2001-2016 was used. The data used in this study was obtained from the International Trade Center database. According the research findings the Kazakhstan has the competitiveness in global wheat market. The results show both the Export Market Share and Revealed Comparative Advantage indices decreased steadily over the past decade. It was found that the Export Market Share index decreased from 2.20 in 2001 to 1.89 in 2016. The Revealed Comparative Advantage index also declined from 15.89 in 2001 to 8.14 in 2016.

Keywords: Competitiveness, Kazakhstan, Wheat Export.

Giriş

Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte 1990'lerden beri dünya ekonomisinde hızlı bir dönüşüm süreci yaşanmaktadır. Doğu Bloku'nun yıkılmasının ardından eski komünist ülkelerin uluslararası ticarete katılması küresel ticaret ve sermaye hareketlerini hızlandırmıştır. Ticaret ve sermaye hareketlerindeki serbestleşme ile beraber uluslararası rekabet artmıştır ve rekabet gücü uluslararası anlamda başarının ve performansın en temel göstergesi konumunu almıştır. Bugün rekabet gücü, sadece uluslararası pazarda mal satmak değil, ülkenin gelir ve istihdam düzeyini ve yaşam kalitesini artırabilme yeteneği ile büyümenin gerçekleşmesi olarak daha geniş bir kapsamda tanımlanmaktadır (Kırankabeş, 2009). Rekabet gücü kavramının ne olduğu konusunda literatürde henüz bir tanım birliği bulunmamakla birlikte, rekabet gücü kavramı ele alınan alana (firma, endüstri ve ülke) rekabet gücünü belirlemede kullanılan ölçütlere ve bakış açısına bağlı olarak (mikro veya makro) farklı biçimlerde tanımlanmaktadır (Aktan ve Vural, 2004). Genel olarak rekabet gücü, ülkelerin serbest ve yerleşik pazar koşulları altında vatandaşlarının reel gelirlerini artırmaya çalışırken aynı anda ürettiği ürün ve hizmetleri uluslararası pazarlara sunabilmesi ve bunda başarılı olabilmesidir (Çivi, 2001).

Artık küreselleşme sürecinin tüm dünyayı etkisi altına aldığı günümüzde dışa açılma ve küresel piyasalara entegrasyonun sağlanması ülke ekonomilerinin büyüme kaydetmesi açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle uluslararası ticaret diğer ekonomiler gibi Orta Asya ekonomilerinin de büyümesi için vazgeçilmez bir araçtır (Çiçek ve Bashimov, 2016). Orta Asya'nın önemli ekonomilerinden biri olan Kazakistan, 1991 yılında bağımsızlığına kavuşmasıyla birlikte, ülke ekonomisini dışa açmaya başlamıştır. Ancak, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte, ülkede yaşanan ekonomik, siyasi ve yapısal sorunlardan dolayı ekonomide istenilen başarı elde edilememiştir. 2000'li yıllardan itibaren doğal kaynak bakımından zengin olan ülkenin ekonomik başarılarına imza attığı gözlemlenmektedir. Son yıllarda ülkede gerçekleştirilen siyasi ve ekonomik reformların etkisiyle birlikte Kazakistan dünyanın en hızlı büyüme kaydeden ülkeleri arasında yer almaktadır. 2000'li yıllardan beri Kazakistan'ın artan ticareti yanı sıra küresel piyasalardaki rekabet gücünün de hızla arttığı görülmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, Kazakistan'ın buğday sektöründeki uluslararası rekabet gücünü belirlemektir. Bu çalışma, Kazakistan'ın buğday ihracatındaki rekabet gücünü ortaya koyması açısından önem arz etmektedir. Literatürde, Kazakistan'ın buğday ihracatında rekabet gücünü ölçen çalışmaların eksikliği literatürde bir boşluk olarak görülmektedir. Dolayısıyla, bu çalışmanın söz konusu boşluğu gidereceği düşünülmektedir. Çalışmada, Kazakistan'ın buğday üretim ve dış ticaretinin mevcut durumu incelendikten sonra, buğday ihracatındaki rekabetçilik düzeyi belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada Kazakistan'ın buğday ürününe ait dış ticaret verileri kullanılmış olup, verilerin analizinde İhracat Piyasa Payı ve Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indekslerinden yararlanılmıştır. Kazakistan'ın buğday sektöründeki rekabet gücü belli başlı rakip ülkelerle karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen verilere dayanarak değerlendirilmeler yapılmıştır.

Materyal ve Yöntem

Bu araştırma ikincil verilere dayanmaktadır. Araştırmada Armonize Mal Tanım ve Kodlama Sistemi (HS Code) kullanılmıştır. HS sisteminde buğday ürününün fasıl numarası 1001'dir. Araştırmada kullanılan veriler yıllık olup 2001-2016 dönemini kapsamaktadır. Buğday dış ticaretine ilişkin veriler Uluslararası Ticaret Merkezi'nin istatistik veri tabanından derlenmiştir.

Rekabet gücünü ölçen çok sayıda yöntem bulunmakla beraber, bu çalışmada rekabet gücünü hesaplama yöntemi olarak İhracat Piyasa Payı indeksi ve Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi kullanılmıştır. Nitekim, söz konusu indeksler basit hesaplanabilmesi nedeniyle ampirik çalışmalarda yaygın olarak kullanılmaktadır. İhracat Piyasa Payı (İPP) indeksi, belli bir sektörde uluslararası piyasada ülkenin rekabet gücünü ölçmektedir. İhracat piyasa payı indeksi, belli bir sektörde (malda) dünyanın ihracatına göre ülkenin ihracat payı yüzdesini ifade eder. İhracat piyasa payı indeksi aşağıdaki şekilde formüle edilmektedir:

$$\text{İPP (EMS)} = \left(\frac{X_{ik}}{X_{wk}} \right) \times 100 \quad (1)$$

Eşitlik 1'de, X_{ik} 'i' ülkesinin 'k' sektörünün (ürününün) ihracatını ve X_{wk} 'k' sektörü (ürünü) dünya ihracatını ifade etmektedir. İhracat Piyasa Payı indeksi, 0 ile 100 arasında bir değer almaktadır. Ülkenin söz konusu sektörde ihracatı olmaması durumunda indeks değeri 0 olur. Ülkenin söz konusu sektörde tek ihracatçı konumunda olması ise indeks değerinin 100'e çıkmasına yol açacaktır (Kijboonchoo ve Kalayanakupt, 2003; Erkan, 2009).

Kazakistan'ın buğday ihracatındaki rekabet gücünün belirlenmesinde kullanılan ikinci ölçüt Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksidir. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ) indeksi ilk kez Liesner (1958) tarafından ortaya atılmış, daha sonra ise Balassa (1965) tarafından yeniden tanımlanarak geliştirilmiş, bu nedenle Balassa indeksi olarak da adlandırılmaktadır. Balassa, ayrıca ithalatın önemli bir yer tuttuğu ülkeler için de ihracat-ithalat oranı ile hesaplama yapan ikinci bir indeks daha geliştirmiştir. Ancak zamanla bu endeksin kullanımından tümüyle vazgeçmiştir (Erlat ve Erlat, 2004). Dolayısıyla bu çalışmada, Balassa'nın geliştirdiği indekslerden tümüyle ihracata dayanan birinci indeksinin kullanılması uygun bulunmuştur.

Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler kavramı, belli bir malın ihracatında, bir ülkenin gösterdiği performansın, bu malın "dünya" ihracatındaki performansı ile karşılaştırılmasına dayanır. Eğer ülkenin performansı, "dünya"nın performansından daha iyi ise, o ülkenin söz konusu malda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu sonucuna varılır (Erlat ve Erlat, 2004). AKÜ indeksinin özel bir çekiciliği ülkeler arası ve endüstriler arası çeşitli karşılaştırma tiplerinde kullanılan bir indeks şeklinde kolayca ölçülebilmesidir. Bu yaklaşımda, dış ticaretin mal bileşiminin, ülkeler arasındaki göreceli maliyetlerle birlikte fiyat dışı faktörleri de yansıttığı kabul edilmektedir (Çeştepe ve Ermiş, 2007). Günümüzde Balassa'nın AKÜ indeksi bir ülkenin güçlü veya zayıf ihracatçı sektörlerini belirlemeye yönelik birçok çalışmalarda kullanılmaktadır (Obadi, 2016: 245). Balassa'nın AKÜ indeksi şu şekilde formüle edilmektedir:

$$AKÜ_{ij} = \left[\left(\frac{X_{ij}}{X_i} \right) / \left(\frac{X_{wj}}{X_w} \right) \right] \quad (2)$$

Eşitlik 2’de, $AKÜ_{ij}$, ‘i’ ülkesinin ‘j’ sektörü için açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler indeksini, X_{ij} ‘i’ ülkesinin ‘j’ sektörünün ihracatını, X_i ‘i’ ülkesinin toplam ihracatını, X_{wj} ‘j’ sektörü dünya ihracatını ve X_w toplam dünya ihracatını göstermektedir. AKÜ indeksi 0 ile ∞ arasında bir değer almaktadır. Eğer indeks değeri birden büyükse o ülkenin ilgili sektörde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu söylenir. Başka bir deyişle, o endüstrinin ülkenin toplam ihracatı içindeki payı, dünya ticaretindeki payından daha büyüktür. Eğer indeks değeri birden az ise ülkenin ilgili sektörde karşılaştırmalı dezavantaja sahip olduğu söylenir (Mushanyuri ve Mzumara, 2013; Peker, 2015).

Yukarıda ifade edildiği gibi açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüğün olup olmadığı indeks değerinin 1’den büyük ya da küçük olmasına göre belirlenir. Bunun yanında daha ayrıntılı olarak karşılaştırmalı üstünlüğün gücünü göstermek amacıyla Balassa’nın AKÜ katsayısı aşağıdaki gibi 4 şekilde sınıflandırılabilir (Hinloopen ve Marrewijk, 2001):

- 1.Sınıflama: $0 < AKÜ \leq 1$: Karşılaştırmalı üstünlük yoktur.
- 2.Sınıflama: $1 < AKÜ \leq 2$: Zayıf bir karşılaştırmalı üstünlük vardır.
- 3.Sınıflama: $2 < AKÜ \leq 4$: Orta derecede karşılaştırmalı üstünlük vardır.
- 4.Sınıflama: $4 < AKÜ$: Güçlü bir karşılaştırmalı üstünlük vardır.

Bir sektörün ihracatının artıyor olması, aynı zamanda ülkenin söz konusu sektörde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Karşılaştırmalı üstünlükler açısından önemli olan; ülkenin o sektördeki ihracatının toplam ihracatı içindeki payının, dünyada söz konusu sektördeki ihracatın, dünyadaki toplam ihracat içindeki payına oranla daha yüksek olmasıdır. Bu bağlamda, ülkelerin sektörel bazda ve mal grubu bazında ihracatlarındaki karşılaştırmalı üstünlüklerin belirlenmesi bağlamında, açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük (AKÜ) katsayılarının önemi ortaya çıkmaktadır (Erkan, 2012: 196).

Araştırma Sonuçları ve Tartışma

Küresel Buğday Ticaretindeki Gelişmeler

Buğday dünya genelinde en çok ticareti yapılan tarım ürünlerinden biridir. Yıllık 70-80 milyar dolarlık ticaret hacmine sahip olan buğday ürünü dünya ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Dünya buğday ticareti son 15 yıllık dönemde önemli gelişmeler göstermiştir. Dünya Ticaret Merkezi’nin verilerine göre, dünyada buğday ihracatı 2001 yılında 14,5 milyar dolar iken, 2008 yılında 45 milyar dolara yükselmiştir. Dünya buğday ihracatı 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizin etkisi ile 2009 yılında %29 geriledikten sonra 2010 yılında 32,9 milyar dolara ve 2016 yılında 36,2 milyar dolara ulaşmıştır. Dünya buğday ithalatı da son yıllarda hızlı bir şekilde artmıştır. 2001-2016 yılları arasında dünya buğday ithalatı yaklaşık %136 oranında artarak 15,5 milyar dolardan 36,6 milyar dolara ulaşmıştır.

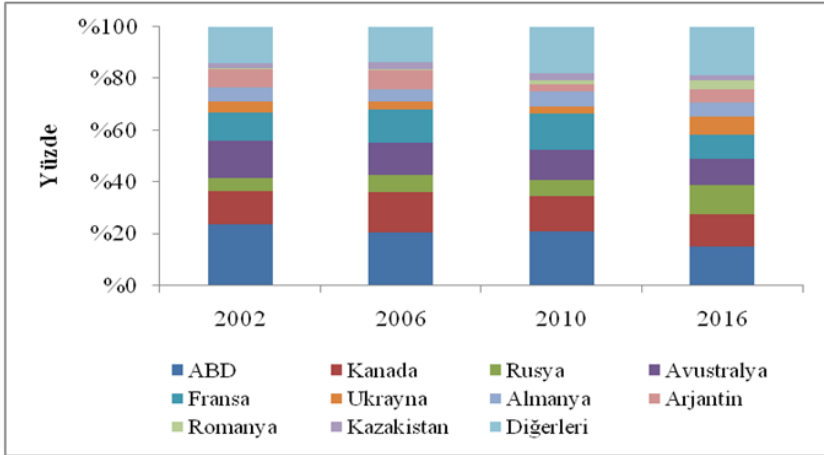
Çizelge 1’de dünyada başlıca buğday ihraç eden ülkeler ile ilgili bilgiler sunulmaktadır. 2016 yılında 5,3 milyar dolar buğday ihracatı yapan ABD’nin dünyanın en büyük buğday ihracatçısı konumunda olduğu görülmektedir. 2016 yılında ABD dünya buğday ihracatından %14,81’lik bir pay almıştır. ABD’yi sırasıyla Kanada (%12,36), Rusya

(%11,62), Avustralya (%9,95), Fransa (%9,29), Ukrayna (%7,24) ve diğer ülkeler takip etmektedir. 2002-2016 yılları arasında ABD, Kanada, Avustralya, Fransa, Almanya, Arjantin ve Kazakistan'ın buğday ihracatının artış göstermesine rağmen, söz konusu ülkelerin dünya buğday piyasasından aldıkları pay giderek azalmıştır. Buna karşın Rusya, Ukrayna ve Romanya'nın dünya buğday piyasasındaki paylarında bir artış görülmektedir.

Çizelge 1. Dünya buğday ihracatında ilk 10 ülke (Bin Dolar)

Ülkeler	2002	2006	2010	2016	Pay (%)	
					2002	2016
ABD	3.631.905	4.230.119	6.775.480	5.373.049	23,60	14,81
Kanada	1.960.025	3.221.458	4.537.786	4.485.141	12,73	12,36
Rusya	775.964	1.368.456	2.069.017	4.215.805	5,04	11,62
Avustralya	2.251.246	2.542.285	3.754.496	3.610.022	14,63	9,95
Fransa	1.646.026	2.694.496	4.655.140	3.371.809	10,69	9,29
Ukrayna	682.636	595.813	906.420	2.627.201	4,44	7,24
Almanya	853.214	1.041.415	1.964.694	1.933.068	5,54	5,33
Arjantin	1.097.362	1.472.081	901.823	1.867.745	7,13	5,15
Romanya	24.617	118.808	500.126	1.264.071	0,16	3,48
Kazakistan	325.139	522.755	911.491	685.069	2,11	1,89
Dünya toplamı	15.391.320	20.662.079	32.831.819	36.282.155	100,00	100,00

*INTRACEN, 2016

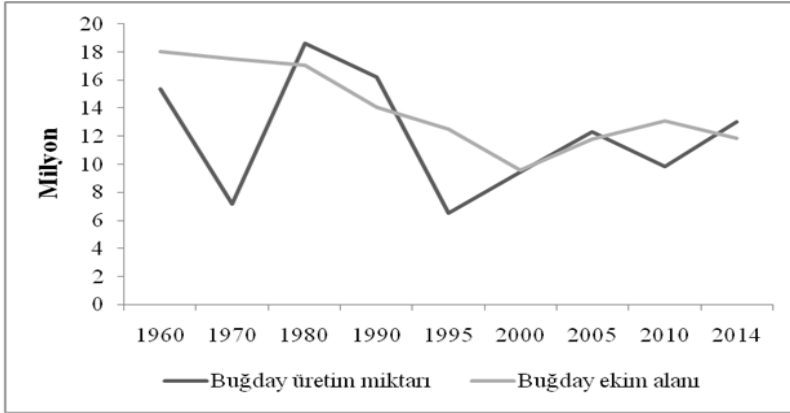
Şekil 1. Buğday ihracat eden başlıca ülkelerin dünya buğday piyasasındaki payı

Kazakistan'da buğday üretimi ve dış ticareti

Kazakistan'da büyük ölçüde buğday üretimi Sovyetler Birliği döneminden başlamaktadır. 1960'lı yıllarda buğday ekim alanı 25 milyon hektara ulaşmıştır. Şekil 2'de Kazakistan'da buğday ekim alanı ve buğday üretimine ilişkin bilgiler sunulmaktadır. Şekil

2'den de görüleceği gibi, buğday ekim alanları zamanla azalmaktadır. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren buğday ekili alanları hızla gerilemiştir. Ülkenin bağımsızlığa kavuşması ile birlikte ülkede uygulanan gıdada kendi kendine yeterlilik politikası sonucu başta yağ bitkileri olmak üzere arpa, mısır, meyve ve sebze ekim alanları buğday arazileri aleyhine genişlemiş ve bunun sonucunda buğday ekili alanları gerilemiştir. Bununla birlikte, halen ülke genelinde hububat alanlarının %85'ini buğday arazileri oluşturmaktadır (Syzdykov ve ark., 2015).

Şekil 2 incelendiğinde Kazakistan'da yıllara göre buğday üretiminin oldukça dalgalı bir trend sergilediği görülmektedir. Sovyetler Birliği döneminde buğday üretiminde büyük gelişmeler elde edilmiştir. Kazakistan'da en fazla buğday üretimi 1954 yılında 19,2 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. 1990 sonrası ekonomik ve iklimsel nedenlerden dolayı buğday üretimi önemli düzeyde gerilemiş ve buğday üretimi 1998 yılında en düşük seviyeye, yani 4,75 milyon tona gerilemiştir. Ancak 2000'li yıllardan itibaren buğday ekili alanlarında tekrar bir artış yaşanmış ve buna paralel olarak buğday üretimi de artmıştır (Oshakbaev, 2012). Bugün, Kazakistan buğday üretimi bakımından Orta Asya ülkeleri arasında 1. sırada, eski Sovyetler Birliği ülkeleri arasında ise Rusya ve Ukrayna'dan sonra 3. sırada yer almaktadır (Longmire ve Moldashev, 1999: 15; Oshakbaev, 2012).

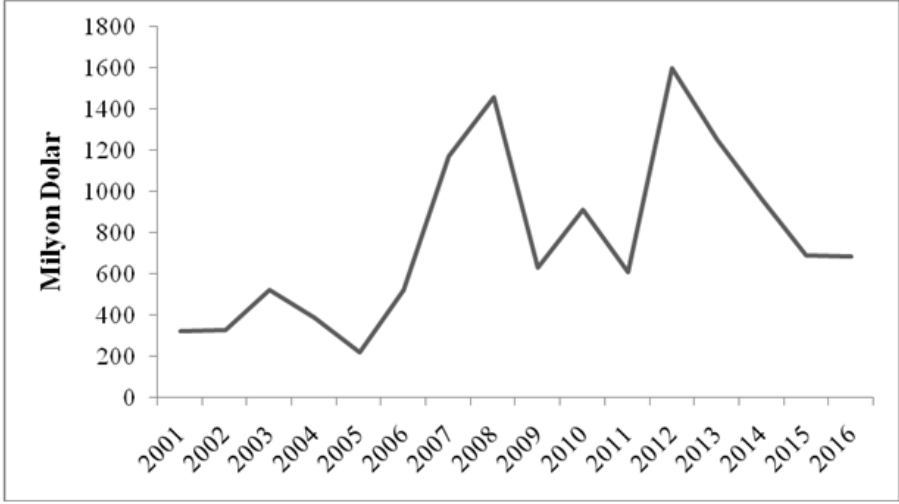

Şekil 2. Kazakistan'da buğday ekim alanı ve üretimindeki değişimler

1990'lı yıllarda Kazakistan'ın buğday ihracatı üretimdeki azalmaya bağlı olarak önemli düzeyde gerilemiştir. Bununla birlikte, son 10 yılda Kazakistan'ın buğday ihracatında önemli gelişmeler yaşanmıştır. 2001 yılında Kazakistan 300 milyon dolar değerinde buğday ihraç ederken, 2008 yılında 1,4 milyar dolar değerinde buğday ihraç etmiştir. Ancak 2008 yılında ortaya çıkan ve bütün dünyayı etkisi altına alan ekonomik kriz nedeni ile küresel talepte de bir daralma yaşanmıştır. Ayrıca 2011 yılında ülke genelinde yaşanan aşırı kuraklık da buğday üretimini olumsuz yönde etkilemiştir. Bunun sonucunda 2009 ve 2011 yıllarında Kazakistan'ın buğday ihracatında da ciddi düşüşler yaşanmıştır (Syzdykov ve ark., 2015). Bununla birlikte ilerleyen yıllarda buğday ihracatı tekrar artarak 2012 yılında buğday ihracatı 1,5 milyar dolara ulaşmıştır. 2013 yılında buğday ihracatı 1,2 milyar dolara ve 2016 yılında ise 685 milyon dolar seviyesine gerilemiştir. Son yıllarda

dünya ekonomilerindeki yavaşlama ve dış pazarlardaki zayıf görünüm nedeniyle buğday ihracatında düşüş yaşanmaktadır. Şekil 3’de Kazakistan’ın yıllara göre buğday ihracatına ilişkin veriler sunulmaktadır.

Geçen 20 yıllık zaman diliminde buğday ihraç edilen pazarlarda da önemli değişiklikler yaşanmıştır. Buğday ihracatı ülkenin güney ve kuzeyinde yer alan ülkelere kayarken, batı ülkelerine yapılan ihracat önemli düzeyde gerilemiştir. Bugün Kazakistan’ın en çok buğday ihraç ettiği ülkeler arasında Rusya, Özbekistan, Tacikistan, Azerbaycan, Afganistan, İran, Türkiye ilk sırada yer almaktadır (Oshakbaev, 2012; Syzdykov ve ark., 2015).

Şekil 3. Kazakistan’ın buğday ihracatındaki gelişmeler

Kazakistan’ın Buğday Piyasasındaki Rekabet Gücü

İhracat Piyasa Payı İndeksi

Kazakistan’ın 2001-2016 dönemindeki ihracat performansının rekabet açısından incelendiği bu çalışmada kullanılan ilk ölçüt, İhracat Piyasa Payı (İPP) indeksidir. Çizelge 2’de Kazakistan ile birlikte buğday ihraç eden başlıca ülkelerin İhracat Piyasa Payı indeks rakamları yer almaktadır. Çizelge 2 incelendiğinde dünya buğday piyasasında en yüksek paya sahip ülke ABD’dir. 2016 yılında ABD’nin İPP indeks değeri 14,81 olarak gerçekleşmiştir. Bunu sırasıyla Kanada (12,36), Rusya (11,62), Avustralya (9,95) ve Kazakistan (1,89) izlemektedir. Bu veriler ışığında Kazakistan’ın dünya buğday piyasasındaki payının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Ele alınan dönemde Rusya’nın İPP indeks değeri sürekli artarken, diğer ülkelerin payı ise giderek azalmıştır.

Çizelge 2 incelendiğinde 2001 yılından sonra dünya buğday stoklarındaki azalma ile buğday fiyatlarındaki artışa bağlı olarak Kazakistan’ın buğday ihracatında önemli bir artış görülmüştür. 2001 yılında 2,20 olan İhracat Piyasa Payı indeks değeri, 2007 yılında en yüksek değeri olan 3,84’e ulaşmıştır. 2008 yılından itibaren ise İPP indeks değeri azalmaya

başlamıştır. Burada, 2008 yılında bütün dünyayı etkisi altına alan küresel ekonomik krizin etkili olduğu söylenebilir. Nitekim, küresel ekonomik krizin etkisiyle birlikte dünya ticareti %12 oranında daralma göstermiştir (Hepaktan, 2010). İPP indeks değeri 2010 yılında yükselmiş ve ardından 2011 yılında ise tekrar gerilemiştir. 2011 yılında ülke genelinde yaşanan aşırı kuraklık nedeniyle buğday üretimi olumsuz etkilenmiş, bunun sonucunda da buğday ihracatı düşüş göstermiştir. 2012 yılında ise mevsimlerin iyi gitmesi sonucu buğday üretimi artış göstermiş ve buna bağlı olarak da ihracat yeniden ivme kazanmıştır. Bunun sonucunda İPP indeks değeri 3,28'e ulaşmıştır. Bununla birlikte, son birkaç yıldır Avrupa, Çin ve Rusya ekonomisindeki zayıf görünüm dünya buğday fiyatlarının gerilemesine zemin hazırlamıştır. Bu durum Kazakistan'ın ihracat performansını olumsuz yönde etkilemektedir. Nitekim, 2013 yılından bu yana İPP indeks değerinde bir düşüş görülmektedir.

Çizelge 2. Buğday ihracatına ilişkin İhracat Piyasa Payı indeks değerleri

Yıllar	Kazakistan	ABD	Kanada	Rusya	Avustralya
2001	2,20	23,22	17,24	0,99	15,36
2002	2,11	23,60	12,73	5,04	14,63
2003	3,32	25,13	12,82	4,95	9,99
2004	2,01	26,69	13,84	2,76	15,88
2005	1,24	24,66	12,59	6,38	12,81
2006	2,53	20,47	15,59	6,62	12,27
2007	3,84	27,38	14,38	11,84	5,40
2008	3,25	25,17	14,69	6,38	7,11
2009	1,99	16,88	16,60	8,64	11,72
2010	2,78	20,64	13,82	6,30	11,71
2011	1,28	23,50	12,09	7,74	13,23
2012	3,28	16,79	12,61	9,28	13,93
2013	2,56	21,50	13,26	7,12	12,21
2014	2,02	16,34	15,10	11,39	11,28
2015	1,78	14,53	16,05	10,19	11,43
2016	1,89	14,81	12,36	11,62	9,95

*INTRACEN verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır

Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler İndeksi

Kazakistan'ın 2001-2016 dönemindeki ihracat performansının rekabet açısından incelendiği bu çalışmada kullanılan ikinci ölçüt Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ) indeksidir. Çizelge 3'de Kazakistan ile birlikte dünyanın başlıca buğday ihracatçı ülkelerinin AKÜ indeks değerleri sunulmuştur. Çizelge 3'den görüldüğü üzere 2001 yılında Kazakistan'ın en yüksek AKÜ indeks değerine sahip olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla Avustralya, Kanada, ABD ve Rusya izlemektedir. 2016 yılına gelindiğinde ise en yüksek AKÜ indeks değerine sahip ülke Avustralya olup, bunu sırasıyla Kazakistan, Rusya, Kanada ve ABD izlemektedir. ABD dünya buğday piyasasında en büyük paya sahip olmasına rağmen, buğday sektöründe zayıf bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu

görülmektedir. Buna karşın Kanada, Rusya ve Avustralya'nın buğday ihracatında güçlü bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu görülmüştür.

Çizelge 3 incelendiğinde Kazakistan'ın buğday ihracatına ait AKÜ indeks değerinde bir azalma olduğu görülmektedir. 2001 yılında AKÜ indeks değeri 15,9 iken, 2003 yılında 19'a yükselmiş ve izleyen yıllarda ise sürekli azalmıştır. 2016 yılında AKÜ indeks değeri 8,14'e gerilemiştir. Günümüzde Kazakistan'ın buğday ihracatındaki rekabet gücü gün geçtikçe zayıflamaktadır. Üretim maliyetlerindeki artışlar, artan küresel rekabet ve dünya piyasalarında görülen duraklama Kazakistan'ın rekabet gücü üzerinde büyük bir baskı oluşturmaktadır.

Çizelge 3. Buğday ihracatına ilişkin AKÜ indeks değerleri

Yıllar	Kazakistan	ABD	Kanada	Rusya	Avustralya
2001	15,89	1,94	4,04	0,61	14,12
2002	14,03	2,18	3,23	3,03	12,81
2003	19,17	2,59	3,51	2,76	8,35
2004	9,10	2,97	3,97	1,38	13,05
2005	4,60	2,83	3,62	2,74	11,28
2006	7,93	2,37	4,82	2,63	10,96
2007	11,12	3,26	4,73	4,65	4,77
2008	7,29	3,09	5,15	2,18	6,59
2009	5,66	1,97	6,48	3,52	10,98
2010	7,30	2,43	5,38	2,39	12,16
2011	2,63	2,86	4,85	2,70	14,09
2012	6,43	1,97	5,02	3,20	15,12
2013	5,61	2,53	5,39	2,50	12,93
2014	4,81	1,88	5,95	4,27	11,81
2015	6,28	1,57	6,37	4,81	12,14
2016	8,14	1,62	5,04	6,45	10,36

*INTRACEN verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır

Bugün Kazakistan sahip olduğu agro-ekolojik potansiyeli ile bir yandan kendi buğday ihtiyacını karşılarken, diğer yandan da küresel buğday piyasasında daha güçlü bir aktör olma yolunda ilerlemektedir. Kazakistan'da buğday üretim maliyetlerinin nispeten düşük olması ve aynı zamanda bölge pazarlarına erişimde taşımacılık maliyetlerinin düşük olması Kazakistan'a ihracatta maliyet avantajı sağlamaktadır (Petrick ve Oshakbaev, 2015). Buna rağmen Kazakistan'ın bu potansiyelini tam ve etkin bir şekilde değerlendiremediği görülmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte ülkenin resesyona girmesi ve tarım sektörüne özgü yapısal sorunlar nedeniyle buğday üretimi ve ihracatı önemli düzeyde gerilemiştir. Zira 2001-2016 yılları arasında Kazakistan'ın küresel buğday piyasasından aldığı pay azalmış ve rekabet gücü de giderek zayıflamıştır. Günümüzde de buğday üretimine ilişkin bazı sorunlar baş göstermektedir. Sektörün karşılaştığı önemli sorunlar arasında verimin düşük olması, üretim teknolojilerinin eski olması, küçük ölçekli işletmelerin çoğunlukta olması, lojistik altyapı eksiklikleri gibi sorunlar başta gelmektedir.

Bu sorunların aşılması ile birlikte Kazakistan'ın dünya buğday piyasasındaki konumu giderek güçlenecektir.

Sonuç

Kazakistan sahip olduğu toprak ve iklim yapısı gereği buğday tarımına oldukça elverişlidir. Bugün, Kazakistan'da ekim alanı ve üretimi en fazla olan tarım ürünleri arasında buğday ilk sıralarda yer almaktadır. Buğday aynı zamanda Kazakistan'ın tarımsal alandaki en önemli ihrac kalemini oluşturmaktadır. Bu nedenle buğday Kazak ekonomisi açısından stratejik bir öneme sahiptir. Bugüne kadar Kazakistan'da buğday piyasasının geliştirilmesi ve ihracata yönelik üretimin teşvik edilmesinde hükümet tarafından birçok reformlar hayata geçirilmiştir. Bunun sonucunda özellikle son on yıllık dönemde Kazakistan'ın buğday ihracatı sürekli artış göstermiştir (Oshakbaev, 2012).

Bu çalışmada, 2001-2016 dönemi için Kazakistan'ın küresel buğday piyasasındaki rekabet gücü belirlenmeye çalışılmıştır. Verilerin analizinde İhracat Piyasa Payı indeksi ve Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Kazakistan'ın buğday ihracatında rekabet gücüne sahip olduğu tespit edilmiştir. Analiz sonucunda dikkat çeken bir husus da Kazakistan'ın buğday ihracatındaki rekabet gücünün azaldığıdır. Kazakistan'ın buğday ihracatındaki uluslararası rekabet gücünün artırılması için üretimde verimlilik ve kaliteye önem verilmeli, ihracatta pazar çeşitlendirmesine gidilmelidir. Ayrıca ihracata dayalı devlet teşvik politikalarının etkin bir şekilde uygulanması gerekmektedir.

Kaynaklar

- Aktan, C.C. ve Vural, İ. 2004. Rekabet Gücü ve Rekabet Stratejileri, TİSK Yayını Rekabet Dizisi-2, Ankara.
- Çeştepe, H. ve Ermiş, A. 2007. Türk Seramik Sektörünün Rekabet Gücü (1996-2002), Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12 (1): 127-143.
- Çiçek, R. ve Bashimov, G. 2016. Orta Asya'nın Pamuk Ticaretindeki Karşılaştırmalı Üstünlüğünün Belirlenmesi, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 12 (28): 1-14.
- Çivi, E. 2001. Rekabet Gücü: Literatür Taraması, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 8 (29): 21-38.
- Erkan, B. 2009. Ülkelerin İhracat Performanslarının Belirlenmesinde Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlüklerinin Kullanılması: Yükselen Ekonomiler Örneği, Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Erkan, B. 2012. Ülkelerin Karşılaştırmalı İhracat Performanslarının Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Katsayılarıyla Belirlenmesi: Türkiye-Suriye Örneği, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (15): 195-218.
- Erlat, G. ve Erlat, H. 2004. Türkiye'nin Orta Doğu Ülkeleri ile Olan Ticareti, 1990-2002, içinde GAP Bölgesinde Dış Ticaret ve Tarım, (Ed.: E. Uygur ve İ. Civcir), TEK Yayını, Ankara, 33-56
- Hepaktan, E. 2010. 2008 Ekonomik Krizin Türkiye'nin Dış Ticaretine Yansımaları, Uluslararası Sempozyum V: Küresel Kriz Sonrasında Ekonominin Yeniden Yapılanması, 27-29 Mayıs, Balıkesir.
- Hinloopen, J. ve Marrewijk, C.V. 2001. On the Empirical Distribution of the Balassa Index, Review of World Economics, 137 (1): 1-35.

- INTRACEN. 2016. International Trade Statistics, <http://www.intracen.org/itc/market-info-tools/trade-statistics/> [Eriřim tarihi: 18.12.2016].
- Kijboonchoo, T. ve Kalayanakupt, K. 2003. Comparative Advantage and Competitive Strength of Thai Canned Tuna Export in the World Market: 1982-1998, *ABAC Journal*, 23 (1): 19-33.
- Kırankabeş, M.C. 2009. Küresel Rekabet Gücü Analiz Yöntemi ve Küresel Krizleri Algılama Yeteneği: 2008-2009 Dünya Ekonomik Forumu Küresel Rekabet Raporu Doęrultusunda Türkiye'nin Deęerlendirilmesi, *Mevzuat Dergisi*, 1-7.
- Longmire, J. ve Moldashev, A. 1999. Changing Competitiveness of the Wheat Sector. CIMMYT Economics Working Paper 99-06, D.F.: CIMMYT, Mexico.
- Mushanyuri, B.E. ve Mzumara, M. 2013. An Assessment of Comparative Advantage of Mauritius, *European Journal of Sustainable Development*, 2 (3): 35-42.
- Obadı, S.M. 2016. Revealed Comparative Advantage and Competitiveness in the EU-28 and the USA, *Economic Review*, 45 (2): 243-259.
- Oshakbaev, R. 2012. Export of Grain in Kazakhstan, FAO Regional Office for Europe and Central Asia Policy Study No: 6, Hungary.
- Peker, A.E. 2015. Türkiye Hububat ve Baklagil Alt Sektrnn Avrupa Birliği Pazarı Karşısındaki Rekabet Gc, *Kahramanmarař Stc İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5 (2): 1-20.
- Petrick, M. ve Oshakbaev, D. 2015. Kazakhstan's Agricultural Development Constraints: Evidence from the Wheat, Beef and Dairy Sectors, in *Transition to agricultural market economies: the future of Kazakhstan, Russia, and Ukraine* (Ed.: Schmitz, A. and Meyers, W.H.), CAB International, UK.
- Syzdykov, R., Aitmambet, K. ve Dautov, A. 2015. Country Report: Kazakhstan, Analytical Centre of Economic Policy in Agricultural Sector, Kazakhstan.

